

III

III

32

RADIO DIFUZIUNEA București	
S'a emis și plătit azi <u>14. III. 1933 ora 20⁰⁰</u>	
Conferința <u>Prof. E. C. Gîrjărescu</u>	
despre <u>Devotarea istorică a Românilor</u>	
<u>Spune</u> ^{în} <u>fața</u> ^{la} <u>atenția</u> <u>Principatelor</u>	
Întreg la No.	Dulap _____ Raft _____

E. C. Gîrjărescu

DESVOLTAREA ISTORICĂ A ROMANILOR PÂNĂ LA ÎNTEMEIEREA
PRINCIPATELOR.

~~... în anul 1000. În prezentul de față și în ziua
de azi...~~

[Handwritten note in a circle: ...]

Dacă este un domeniu de activitate științifică în care să se fi lucrat mult la noi în ultimii cincizeci de ani, apoi cu siguranță ~~este~~ este domeniul Istoriei Românilor. S'au dat la iveală mii de documente; numeroase monografii au utilizat aceste documente, ajungând la concluzii noi și precise. ~~... în~~ Epocă întregi ale trecutului nostru sunt astăzi mult mai bine cunoscute ca acum cincizeci de ani și în bună parte sub aspecte cu totul noi. Acest progres al istoriografiei naționale e de altfel natural. Dacă nu ni se putea cere nouă Românilor, în condițiile de dinaintea de război ^{și chiar în cele de ~~... după război~~} să aducem o contribuție însemnată în domeniile în care țări cu mijloace mult ~~... superioare~~ lucra- ză de atâta vreme, erau în schimb câteva discipline în care noi puteam și eram datori chiar să dăm o contribuție esențială. Printre acestea, în primul rând cercetarea trecutului nostru. Nu e de mirare deci că studiile de istorie românească au luat un avânt considerabil.

Există totuși în trecutul nostru o epocă foarte întinsă asupra căreia, cu tot progresul din ultimul timp, nu suntem bine luminați. Este epoca de o mie de ani care desparte vremea părăsirii Daciei Romane de aceia a întemeierii Principatelor. O negură deasă ne ascunde privirilor viața poporului nostru în acest răstimp. Ici și colo doar o rază de soare care poate străbate, luminând câte un colț din întinsul pământului românesc.. Sunt știrile istorice, puține la număr, unele nesigure, altele laconice, din această vreme. [Dar pe cât e de necunoscută, pe atâta e de însemnată această epocă a evului mediu românesc. Să ne gândim numai că acum e vremea când se închiagă etnic poporul nostru, când el primește creștinizmul și când își întocmește primele alcătuirii politice, modestele

[Handwritten note at the bottom: ... nouă simboluri a tradiției noastre, ...]

Paragraf nou!

enezate și vevodate, din care vor eși apoi cele două domnii, pentru a înțelege ce loc ține în viața neamului, acest răstimp de o mie de ani.

Poate părea temerară încercarea noastră de a infățișa în ^{Cadrul} ~~răstimpul~~ ^{limitat} așa de ~~scurt~~ al unei conferințe la Radio desvoltarea istorică a Românilor timp de un mileniu. Ne încumetăm totuși a o face deoarece avem în primul rând convingerea că nu ^{există} o problemă, cât de complicată și de importantă, care să nu poată fi redusă la liniile ei esențiale și deci expusă pe scurt, și apoi fiindcă nu vom intra în discuții sau controverse, ci vom infățișa numai rezultatele, așa cum sunt ele admise azi de majoritatea istoricilor obiectivi.

Vorbind de evul mediu românesc, trebuie lămurită, mai întâi chestiunea ^{atât} de însemnată a alcătuirii poporului nostru, a încheierii lui din elemente etnice deosebite. A fost o vreme când istoricii români, ~~sub influența Școlii ardelene~~ ^{și exclusiv} credeau că noi suntem urmași direcți ai coloniștilor romani aduși în Dacia de Traian întemeietorul. Dacii fuseseră stârpiți cu totul, așa că în vinele noastre curge - credeau acești înaintași în ale istoriografiei - numai sânge curat roman. S'a arătat apoi de istoricii mai noi că această părere era greșită și că Dacii au avut un rol însemnat, cel puțin tot atât de însemnat ca al Romanilor - în alcătuirea neamului nostru. Dacă scădea puritatea etnică, creștea însă adevărul asupra originii noastre. Iar cercetările din ultimele decenii și cele de azi dovedesc tot mai mult, că în alcătuirea poporului românesc au intrat, într'o măsură însemnată, și Slavii. După cum Francezii nu pot fi considerați ca atare, sub raportul etnic, decât după ce populația Galo-romană s'a amestecat cu Francii, barbari de neam germanic, tot așa și Românii nu sunt deplin formați ca popor decât după ce Daco-românii s'au amestecat cu Slavii, care s'au așezat în ținuturile noastre.

Acest amestec constituie nota distinctivă și originalitatea noastră, în concertul popoarelor romanice din Europa. Căci în timp ce Francezii, Italienii, Spaniolii, și Portughezii sunt cu toți romanici de coloratură germanică, singuri noi suntem romanici de coloratură slavică. Să știe astăzi că în masa etnică românească s'au topit

și frânturi din alte neamuri : ~~Altaici~~ altaici, iranieni, greci, germani; ele au intrat însă într'o proporție prea redusă pentru a fi puse alături de cele trei elemente etnice fundamentale ale neamului nostru, anume : Dacii, Romanii, Slavii. Aceasta este concluzia la care a ajuns istoriografia obiectivă românească și streină, de astăzi

✓ ~~III~~. Cât de departe suntem sub raportul concepției și cât de aproape totuși în timp, de istoricii și filologii care căutau să curețe limba de toate impuritățile barbare, și care începeau istoria patriei prin fundarea Romei. ~~III~~

A doua problemă însemnată privind dezvoltarea Românilor în evul mediu anume problema continuității în Dacia Traiană a provocat o discuție și mai aprinsă și mai îndelungată de cât această referitoare la origina noastră etnică. O seamă de istorici streini, unguri și sași în cea mai mare parte, au căutat să dovedească, întemeindu-se pe mărturii posterioare evenimentelor, că Dacia traiană a fost părăsită cu totul de populația ei romană, în anul 271, în urma ordinului dat de împăratul Aurelian; că această populație-adică strămoșii noștri au trăit apoi veacuri de-a rândul în Peninsula Balcanică, la miază zi de Dunăre și că numai într'un târziu, pe la 1200, au început să vie îndărăt spre miază-noapte și să se așeze pe locurile unde stătuseră odinioară. Potrivit acestei păreri, noi eram deci ultimii veniți în Ardeal, unde se așezaseră, înaintea noastră, Ungurii și Sașii. Bine înțeles, istoricii români n'au lăsat fără răspuns o asemenea încercare de a ne înfățișa ca venetici și au căutat să dovedească, la rândul lor, că înaintașii noștri n'au părăsit nici o clipă Dacia Traiană, că noi ne-am format ca popor în nordul Dunării și că, mai mult, în ținutul dintre Dunăre și Balcani, nici n'a fost măcar populație românească în decursul evului mediu. Streinii la o extremă așadar, noi la cealaltă. De fapt, adevărul, așa cum se întâmplă de cele mai multe ori, se află la mijloc. Cercetările din ultimul timp, atât istorice cât și filologice, dovedesc celor care vor să privească problema fără ură și fără părtinire, că noi Români nu ne-am format ca popor și n'am locuit în decursul evului mediu, nici exclusiv în dreapta Dunării, nici exclusiv în stânga ei, ci că am trăit în con-

✓ Evident, cele trei elemente etnice fundamentale nu au o valoare egală, Dacă ar fi să le seriem de la important la cel mai puțin, atunci am avea, mai întâi elementul autohton, dacic, apoi în al doilea rând elementul roman și în al treilea rând, la urmă, cel slavic.

tinuitate etnică pe amândouă malurile bătrânului fluviu, atât în par-
tea de miază noapte, în Dacia Traiană, cât și în cea de miază zi,
în Peninsula Balcanică. Așezarea Slavilor pe ambele maluri ale Dună-
rii a avut însă o urmare foarte însemnată: ea a schimbat în bună par-
te înfățișarea etnică a acestor regiuni. La miază noapte de Dunăre
învingători au fost strămoșii noștri: Daco-romanii care au asimilat
pe Slavi; la miază zi însă au biruit Slavi, asimilându-și, cu exce-
pția Macedo-românilor și a frânturii dinspre apus, Istroromânii- în-
treaga populație romanică a Peninsulei Balcanice. Asimilarea, și în-
tr'o parte și în cealaltă, nu s'a făcut, bine înțeles, dintr'odată:
ea a durat sute de ani. Pe la sfârșitul veacului al XII-lea găsim
încă o populație românească însemnată în munții Balcani, după cum
și Slavi din Principate și din Ardeal, s'au păstrat și ei, vreme în-
delungată.

~~Numai~~ Odată lămurite, în linii mari -porivit principiului enunțat la
început- cele două aspecte fundamentale și atât de controversate ale
vieții românești din evul mediu, să trecem la cercetarea altor aspec-
te ale acestei vieți. Să stabilim mai întâi care erau îndelentni-
cirile de căpetenie ale strămoșilor noștri, cum își câștigau ei cele
trebuincioase traiului. Răspunsul nu e greu de dat: Si atunci ca și
astăzi, noi am fost și rămânem, înainte de toate, un popor de agri-
cultori și păstori. Deoparte și alta a Dunării ^{în}neconținut ^{am} ~~avătam~~
arat, am semănat, am secerat și am treierat ^{grâu,} ~~seceră~~ și meiu,
nelăsând să se piardă nici îndeletnicirea, nici cuvintele latine ca-
re se leagă de dânda, N'am părăsit deasemenea nici îngrijirea ^{de} ~~de~~ ^{vitei}
de vie, nici grădinăria. Și dacă în ~~în~~ ce privește pe cea dintâi, se
știe în general că multe numiri în legătură cu via și vinul sunt moș-
tenire dela Romani, puțini ^{și} bănuiesc ce bogată ^{este} terminologia de
aceiași origine privitoare la grădinărie. Pasolea, ceapă, varză sau
curechi, ridichea, lăptucă, napul ~~și~~ pepenile și termenul generic
legumă, nu sunt slave cum ar putea să creadă mulți astăzi, gândindu-
se la grădinăria sârbi, bulgari sau lipoveni din zilele noastre, ci
curat latine, trecute din generație în generație aproape două mii de

ani. Grije deosebită am avut și de pomi: dovadă stau numele mărului, cireșului, părului, prunului, gutului și persicului, ale căror fructe sau poame, cuvinte deasemenea latinești-au fost întotdeauna prețuite. Agricultură deci am făcut-o sub toate formele ei. Dar nu mai puțin ne-am îndeletnicit cu păstoria și creșterea vitelor. Din Carpații Galiției și până în munții Pindului și din Bugeac și stepa Ucrainei până în pustă, pretudindenea am umblat turmele noastre de oi, Brânza românească, „caseus valachius” în latineșea documentelor medievale, ajunsese cunoscută și prețuită în toată Europa de răsărit. Pe malurile Adriaticei, în împrejurimile Raguzei, ^{ea} servea și drept monedă. Cași agricultura, tot ^{asa} și păstoria și creșterea vitelor n'am părăsit-o nici o clipă în tot cursul veacului de mijloc, deoparte și de cealaltă a Dunării. Dovadă sunt numirile latine care privesc această îndeletnicire, ^{numiri} și din care am împrumutat multe și vecinilor noștri. Și iarăși, ca și agricultura, am făcut-o sub toate formele: având și turme de oi, crescând și vite mari, îngrijind și păsările.

Adăugăm în sfârșit, că alături de ea a fost și o specialitate a noastră, și anume țelul de a se ocupa de creșterea și vânzarea de oi.

Dar pe lângă aceste ~~am~~ chipuri de căpetenie în care strămoșii puteam să-și agonisească hrana, mai erau și altele. Cei de pe lângă Dunăre, bălți și țărmul mării se îndeletniceau mai ales cu pescuitul: alții, în ținuturile muntoase și deluroase scoteau aur, argint, aramă dar mai cu seamă sare din adâncimile pământului.

Intr'un cuvânt, am avut de toate cele ce trebuesc traiului, chiar unui trai îmbelșugat. Alceva ne-au lipsit și anume liniștea, răgazul de a putea întocmi așezări statornice, mari și bogate, Orașe și cârmuirii de seamă, ca să cuprindă ținuturi întinse, noi n'am putut da în cursul veacului de mijloc, afară de împărăția dela miază zi de Dunăre, a lui Petru, Asan și Ioniță. Dar și aici am făcut-o în tovărășie cu Bulgarii și în scurtă vreme a ajuns curat bulgărească. Lipsa această nu trebuie să ne mire: puține locuri în toată lumea au fost așa de cercetate de barbarii năvălitori că ținutul acesta dela Dunărea de jos. Mai întâi au venit asupra lor neamurile germanice ale Goților care au sticat orașele întemeiate de coloniștii romani în Dacia Traiană, Apoi s'au năpustit Hunii ținând sub stăpânirea lor ținuturile noastre mai bine de optzeci de ani, până când au fost

În timp ce pentru așezarea modestă, rurală, întru înțelepciune
cuvântul sat din „fossatum”, pentru
-VI-

S'au ridicat după ei Gepizii stăpânind Ardealul și Oltenia vreme de
mai bine de o sută de ani, până când au căzut la rândul lor sub lovi-
turile Avarilor. În același timp se așezau în ținuturile noastre

Civitas Latină
nu s'a păstrat
cu înțelepciune
obligat
Civitas
a căpătât
din cauza
necontenit
marșuri și răz
waie
o accepție
noastră: cetate

Slavii. Stăpânirea Avară, mai aspră ca a Gepizilor, a ținut până în
vremea lui Carol cel Mare, vestitul împărat al secolului de mijloc.

După aceea locurile noastre au ascultat de Bulgari care se așezaseră
de mult la miază zi de Dunăre. Pe la sfârșitul veacului al nouă-

lea vin apoi Ungurii, coboară în pustă și încetul cu încetul pun
stăpânire pe Ardeal, încercând, dela o vreme, să-și supuiască chiar și

ținuturile dela răsărit de Carpați. În aceste ținuturi numai porun-
ceau acum însă Bulgarii: ei fuseseră înlocuiți de niște rude de a-

le lor, Pecenegii și după aceștia, Cumanii. În sfârșit, aproape de
jumătatea veacului al treisprezecelea, vin în iureș sălbatec, Tăta-

rii, în fața cărora se dau îndărăt și armatele cele mai bune. Așa dar
timp de o mie de ani, zece valuri puternice de barbari - ca să nu

mai pomnîm pe cele mărunte - acoperă pământul românesc. Noi eram chiar
în calea lor și anume cei dinții peste care cădeau.

Se înțelege ușor acum de ce n'am putut avea așezări temeinice, o-
rașe înfloritoare și stăpâniri mai întinse. E vrednic de însemnat

în legătură cu aceasta faptul că pentru a numi o așezare mai mare
noi n'avem nici un cuvânt de origină latină: oraș e unguresc, ca și

bănciu, iarmaroc e nemțesc, iar târg e slav. Tot așa în ce privește
primele forme de organizare politică: onezatul și voevodatul poartă

numiri slave. De aci însă iarăși nu poate să tragă cineva încheierea
că noi ~~năam~~ n'am fi avut nici un fel de organizare. Mai întâi trebuie

să spunem că năvălirile barbare n'au fost neconținut un regim de
foc și pară așa cum își închipuie unii și cum s'a învățat multă vre-

me în școală. Evident prima izbăvire era sângeroasă; dar odată ținu-
tul cucerit, barbarii adică stăpânii cei noi n'aveau nici un interes

să continue jaful și omorul. Le trebuiau doar supuși care să lucreze
pământul și să dea dijmă din grâu și vite, să facă podvezi sau că-
rături și toată treaba din jurul casei. Așa încât odată furtuna po-
tolită, băștinașii puteau să-și vadă de muncă mai departe. Adeseori
sub barbarii care rămăneau mai mult prin părțile noastre se stabi-

leau legături mai strânse , prin căsătorie , între cuceritori și supuși. Așa s'au întâmplat pe vremea Slavilor care s'au topit cu încheamurilor
tul în mijlocul nostru și pe vremea stăpânirii ~~Ungurilor~~ de dinainte de Tătari adică a Ungurilor, Pecenegilor și Cumanilor.

~~Prin urmare, strămoșii noștri n'au putut întemeia, se pare, până în veacul al IV-lea, un stat unitar în schimbul cnezatelor și voevodatelor, primele noastre forme de organizare politică, cele dintâi erau conduse de cnezi, cărmuitori cu drept de judecată, și având de sigur pentru slujba lor venituri dela cei pe care-i cărmuiau; voevodatele aveau în frunte câte un voevod, adică -potivit etimologiei- un conducător de oaste. În general un voevod era superior unui cnez, iar voevodatul avea o întindere mai mare decât cnezatul. Cele dintâi voevodate de care se amintește sunt acele găsite în Ardeal de Unguri; izvorul istoric respectiv e însă cu mult posterior , iar numele voevozilor sunt vizibil plăsmuite, așa încât nu putem insista asupra lor.~~

În diploma Ioaniștilor din 1247 apar voevozii de însemnătate istorică: Litovoiu în Oltenia a cărui stăpânire ^{avea} și în Ardeal, în țara lațegului, și Senčslav în Muntenia. Ei sunt precursorii întemeierii Țării Românești: Litovoi caută să scape de sub suzeranitatea Ungurilor, poartă din această pricină un războiu cu ei în care este însă ucis iar fratele său Barbat luat prizonier și silit să se rescum-pere cu o mare sumă de bani. Ceeace nu izbutise voevodul Oltean, vor face însă urmașii voevodului dela Argeș, după câteva decenii. În Moldova, asemenea voevodate se pare că au existat înainte de întemeierea Domniei în ținutul muntos alrancei și în acel al Câmpulungului; nu avem însă știri mai amănunțite asupra lor.

Această sumară schiță a vieții strămoșilor noștri în veacul de mijloc ar prezenta o mare lacună dacă n'am vorbi și de viața sufletească a lor. Când zicem viață sufletească în evul mediu trebuie să ne gândim în primul rând la creștinism. Creștinizul românesc a avut sub raportul exterior aceiași formă modestă ca și celelalte manifestări ale vieții noastre sociale. Nu găsim nici catedrale mărețe ale apusului, care în imensitatea lor evocă însuși dumnezeirea, nici bisericile bizantine , cu largile lor bolti, nici organizarea ierarhică

precisă și severă a clerului papal sau patriarhicesc. Ci schituri și biserici modeste de lemn, cu preoți sfințiți de vlădicii din orașele de pe malul drept al Dunării, cu sihăstria locuind în tihărăile munților și prin poenile codrilor. Sufletește însă, creștinismul nostru, altoit pe un trunchiu cu indoite rădăcini în legalismul roman și în concepția înaltă etică a strămoșilor Geți anticipând sub atâtea raporturi învățătura lui Crist, a fost o puternică realitate. E plin de înțeles faptul că pentru înaintașii noștri noțiunea de credință se exprimă prin cuvântul lege. Ea este legea supremă, legea prin excelență.

În mijlocul furtunelor, e lesne de înțeles că n'a fost răgazul ^{treburilor} ~~necesar~~ pentru a așterne pe hârtie întâmplările vremii sau gândurile înalte ale firilor alese. N'avam deci din această vreme nici cronici, nici opere literare sau religioase. Căci evul mediu, românesc, răstimpul dintre 371 și 1500 nu e o epocă de manifestare exterioară, ci una de creație lăutrică. Acuma se încheagă ⁿ ~~ne~~mul sub raportul etnic, acum intră el în marea familie creștină, acum se pun ^m ~~tezeliile~~ viitoarei organizări politice și sociale. Primele roade se vor vedea mai târziu, pe vremea lui Basarab și Bogdan, întemeietorii de țară și de dinastie.

Confesiuni scrise la Radio în ziua de 14 martie 1933.